

Р Е Ц Е Н З И Я

на дисертационния труд на Емилия Ценова на тема **„Пространство и функционални аспекти на централния градски площад в Долна Мизия и Тракия в границите на съвременна България (I – III в.)** за присъждане на образователната и научна степен *доктор*.

Рецензент: Проф. дин Людмил Стефанов Гетов
СУ „Св. Климент Охридски”

Емилия Ценова е докторант на самостоятелна подготовка в департамент Археология на Нов Български Университет. Тя е магистър по История на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методи” и магистър по Археология на Нов Български университет. Избраната тема на дисертационния труд третира важен в научно отношение проблем. Цялостно обобщаващо изследване върху пространствената организация и функциите на градските площади в двете провинции – Долна Мизия и Тракия, от избраната гледна точка, до сега липсва у нас. Възможностите за разработване на подобна тема сега са значително по-добри, предвид очевидния напредък в проучването на градските центрове в двете римски провинции и постигнатите резултати. Това обстоятелство изправя всеки изследовател пред изкушението да формулира задачите си с известен максимализъм. Независимо от това разработената тема считам за дисертабилна и важна в научно отношение.

Дисертационният труд е с обем 422 страници и отделен том с приложения – карти, архитектурни планове и снимки. Структурата считам за логична при така формулираната тема. Състои се от увод и три отделни глави, списък на използваната литература и отделен том приложения. В увода са представени основните цели и задачи, териториалния (не „географски” обхват), използваните методи и структурата. Написаното убеждава, че докторантът и наясно с проблемите на разработваната тема и стоящите пред него задачи. В зависимост от това са формулирани и целите и задачите. Историографският преглед изчерпва почти напълно основните изследвания по темата. Налага се обаче впечатлението за отсъствие на критичен обзор на литературата по темата, видно от изрази като „използвани са” ... „взети са под внимание” ...”, използван е трудът на...”.

Глава Първа „Урбанизация и типове градски центрове в римските провинции Долна Мизия и Тракия” се състои от две основни части. Едната представя урбанизацията като процес и историческо явление (дори в теоретичен аспект), като проследява урбанизационните процеси по отделно в I, II и III в. Избраният начин на разглеждане и проследяването му е в общи линии прегледен и се базира на резултатите от досегашните археологически проучвания на отделните градски центрове както и нивото на научните изследвания по тази тематика. Докторантът се е постарал да представи

прегледно целия ход на този процес в течение на три столетия, като изтъкне и някои от общите особености и специфики. На места не е избегнато многословието и навлизането в излишни подробности за неща отдавна известни и дискутирани.

Втората част на глава Първа, разглежда типовете градски центрове, разграничени на три отделни групи : заварени ; новосъздадени с гръцка уредба ; и новосъздадени с римска уредба. Що се отнася до първата група, тази на заварените центрове, прегледът обхваща основно гръцките полиси по брега на Понта, за чието състояние, с малки изключения, данните са оскъдни. Сред заварените центрове във вътрешността отсъства Филипопол, за когото вече има доста данни от археологическите проучвания тук през последните десетилетия. Групата на новоосновените градски центрове е разграничена на такива с гръцка и с римска уредба. И при едните и при другите са представени подробно елементите на административната им уредба със съответните структури, на основата преди всичко на исторически и епиграфски данни. Видно е, че се изхожда от презумпцията, че цялостното устройство, отразено в градската им уредба, съответно ще има отражение и в устройството на градския площад. По този начин се предполага тезата за неизбежната връзка с типът градска уредба, съответно по гръцки или римски модел. Конкретни примери за това тук не са дадени.

Пространствената организация и архитектурния облик на централния градски площад в провинция Долна Мизия и провинция Тракия се разглеждат в глава Втора на дисертационния труд. Това е направено в три отделни параграфа : 1. Принципно устройство на централния градски площад в гръко-римския свят, 2. Форум и агора в Долна Мизия и Тракия и 3. Обща характеристика и регионални аспекти на централния градски площад в Долна Мизия и Тракия. На принципното устройство на централния градски площад в гръко-римския свят е отделено твърде много внимание и прекалено подробно са разгледани гръцката агора, форумите в Рим и провинциите, в т.ч. и гръцката агора през римския период. Представената информация е точна, подчертава добрата информираност на докторанта за тази материя, но до голяма степен изложението е излишно обременено с подробности и отдавна известни неща.

Вторият параграф *Форум и агора в Долна Мизия и Тракия* представя пълно и изчерпателно тези елементи от градоустройствената схема на отделните градски центрове. Избраните осем от тях предлагат добри възможности в това отношение преди всичко като степен на проученост и наличие на достатъчно данни от археологически разкопки и епиграфска документация. Като цяло представянето на всеки от избраните градски центрове от двете провинции е направено добросъвестно и точно като фактология, с използване на данните от последните проучвания при всеки от тях. Така се получава една ясна, обективна и в достатъчна степен вярна картина за устройството на централната им част (площадно пространство) от гледна точка на композиция и съдържание. Последният параграф от тази глава, *Обща характеристика и регионални специфики на централния градски площад в Долна Мизия и Тракия*, е сполучлив опит да се изведат и проследят основните етапи в оформянето на централното градски пространство. Това е направено хронологически, започвайки с „предримския етап“, с цел да се отбележат примерите за градостроителна дейност и да се потърси и установят примери и за приемственост. Данните за този период са

твърде ограничени – използвани са възможностите, които предлагат данните от проучването на черноморските колонии, а по отношение на вътрешността тези от Филипопол, както и все още несигурните и оскъдни данни от проучванията на Пауталия и Сердика. За периода на Принципата са разграничени пет отделни етапа – Предтраянов ; Траян - Антонин Пий ; Марк Аврели – Комод ; династията на Северите ; втората половина на 3 век. Избраният подход приемам за правилен, по този начин добре се очертават както последователността така и интензитета в строителството и оформянето на площадните комплекси в отделните градски центрове и за провинциите като цяло. Ясно се очертава кулминацията на този процес по времето от Траян до Комод, период на интензивно строителство и оформяне на площадните пространства на градовете. Тази кулминация съвпада с отдавна археологически засвидетелствания стопански подем на империята като цяло, материализиран и в благоустройството на градовете. Разграничаването на посочените етапи е направено на основата на привличане и използване на огромно количество данни от археологически проучвания на отделни градски центрове, представени добросъвестно и обективно.

Следващите проблеми, като част от общата характеристика и регионалните специфики на централните градски пространство в провинциите, са проблемите за тяхното местоположение и пространствена организация, както и архитектурната им декорация. За това са посочени най-важните и характерни примери от градските центрове в двете провинции. Отбелязани са многообразието и особеностите по отношение на пространствената организация на централните градски площади. Счита се, че те са в зависимост от ролята на града в рамките на територията или провинцията, теза която не звучи убедително.

Накрая са предложени класификационни модели що се отнася до пространствената организация на площадните комплекси, в зависимост от три фактора : време на планиране ; тип градски площад (гръцки или римски) ; по функции. Целта е да се очертаят общи закономерности и особености, доколкото за това могат да бъдат използвани наличните данни от археологически проучвания. Там където тези данни са оскъдни или дори липсват (каквото е примерът с Деултум) предложените реконструкции са съмнителни, несигурни и оспорими. Функционалните характеристики на площадния комплекс са добре очертани и подкрепени с примери. От гледна точка на съдържанието им (с типове сгради и сградни комплекси) се очертават и се представят и функционалните аспекти на централните градски пространства.

Този параграф до голяма степен играе ролята на заключение към глава Втора, демонстрира възможностите да докторанта да очертае специфики и закономерности на основата на емпиричния материал. ...

Последната, Трета глава на дисертационния труд, „Функционални аспекти на централния градски площад в Долна Мизия и Тракия” се представят функционалните аспекти и протичащите дейности на градските площадни пространства в пет отделни параграфа, логично и сполучливо формулирани и свързани с : *държавната власт ; местното самоуправление ; религиозния живот ; икономиката ; културно-развлекателния живот.* Всеки един от тях е подкрепен с достатъчно на брой и подходящи примери за свързаните с тези дейности структури. В стремежа за пълното им и изчерпателно представяне на места са дадени излишни подробности. От

изложението е видно, че за отразени и използвани резултатите и от най-новите и последни по време археологически проучвания, което придава на предложената информация висока степен на достоверност. С избрания модел се дава възможност за цялостно представяне на многоликия и изпълнен със съдържание живот, протичал на форумните пространства, чрез пълното и изчерпателно разглеждане на обслужващите го структури. Това е безспорно постижение на докторанта и без всяко съмнение приносно. Като цяло впечатлението от тази част на дисертационния труд, която наред с глава Втора е основна, е много добро, убеждава както в общата добра информираност на докторанта по отношение на емпиричния материал, така и в уменията той да бъде организиран, анализиран и използван за крайната цел на изследването.

Дисертационният труд завършва с обширно Заключение (стр. 355-380), в което в синтезиран вид са представени основните постижения постигнати в хода на изследването, като са изтъкнати акцентите, налагащи се както от предварително избраната структура, така и от конкретните данни от археологическо и епиграфско естество. Тази част замества липсващите заключителни части към отделните глави, но по същество до голяма степен преповтаря неща вече казани в основния текст. Не може да отрече, че докторанта добре е представил основните постижения на своя труд, както и личните си приноси за това. Личи много доброто познаване на археологическия материал и ситуации, в т.ч. и различните мнения, изказани от по един или друг от дискуссионните все още проблеми. Докторантът е коректен що се отнася до изказаните чужди мнения, като същевременно представя и отстоява и собствените си тези. По темата на дисертационния труд има отпечатани две собствени изследвания, отнасящи се до важни проблеми на централните градски пространства в провинциите Долна Мизия и Тракия през I – III в.

Списъкът с използваната литература по темата включва приблизително 500 заглавия на трудове на български и чужди автори, както и значителен брой сайтове. Общото впечатление е за пълнота, що се отнася до темата на дисертацията и дискутираните проблеми.

Неразделна част от дисертационният труд е и илюстративният материал, представен като отделно тяло съдържащ нагледни материали (карти, архитектурни заснемания и снимки на археологически ситуации и материали), добре подбрани и на добро техническо ниво. Позоваванията и препратките от текста към илюстративния материал са коректни.

Крайната ми оценка е, че докторант И.Емилия Ценова се е справила много добре при разработването на една интересна, важна, но и нелека тема, до голяма степен е изпълнила формулираните цели и задачи, изследвала е огромен масив информация, добре организирана и структурирана, сполучливо използвана за целите на изследването ѝ. Дисертационният ѝ труд съдържа значителни приноси по отношение на някои общи и специфични проблеми на античното градоустройство от епохата на Принципата за провинциите Долна Мизия и Тракия в периода I – III в. Някои от изказаните тези и идеи ще допринесат за напредък в по нататъшното разработване на тази проблематика, независимо от това дали някои от тях ще бъдат приети или оспорени.

Направената оценка на дисертационния труд „Пространство и функционални аспекти на централния градски площад в Долна Мизия и

Тракия в границите на съвременна България (1 – 3 в.)” ми дава основание да обява пред членовете на уважаемото Научното жури решението си за положителен вот за присъждане на образователната и научна степен **доктор** на Емилия Ценова, докторант към департамент Археология на Нов български университет.

20/08/2014 г.

Подпис : _____

Проф. дин Л. Гетов